

ELS CAPS, CAP ON ?

On són ?

Si donem un cop d'ull a l'actual paper dels nans i dels capgrossos dins les nostres festes, en general no ens pot deixar gaire satisfets. A diferència dels gegants o del bestiar, els nans i els capgrossos han estat poc estudiats, i la seva situació i el seu futur ha estat poc debatut. Una bona mostra d'aquesta deixadesa ja es va veure en el 2n Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana, organitzat pel Departament de Cultura de la Generalitat, a l'inici del qual estaven inclosos en el mateix àmbit que el bestiar i per decisió dels mateixos congressistes, van acabar adscrits com a subàmbit de l'àmbit de gegants. Malgrat tot això, els nans i els capgrossos són la població festiva més extensa del país, amb una xifra que estadísticament volta les 15.000 figures, això si no les supera.

El principal motiu pel qual els nans i els capgrossos estan com desamparats l'hem de buscar, en primer lloc, en el mateix moment en el qual es recuperen les nostres tradicions. La foguerada tradicional que va genera la creació i recuperació de les figures festives, també va influir en aquestes figures que van començar a expandir-se, la major part de vegades sense criteris. També cal afegir-hi el paper de les escoles, esplais i entitats diverses que, a partir principalment de tallers de tècnica del cartró, també van incrementar la població capgrossera. La dificultat tècnica de construir gegants o bestiar, així com les possibilitats de varietat estètica que tenen aquestes figures les ha fet les preferides d'aquests cursets.

Per altra banda, en general els nans no tenen grups propis i se n'han fet càrrec les colles de geganters que inicialment, van interpretar que els nans i capgrossos podien ser una manera de que els més menuts de la colla també poguessin participar. Les llargues cercaviles sense relleu i la manca de papers definits d'aquestes figures, han fet i fan, que tot sovint els caps acabin sota el braç o que moltes vegades ni tant sols surtin al carrer.

De fet però, si reculem en el temps dels anys seixanta enrerer, trobem els nans i els capgrossos a les processons de Corpus fent una minsa ballaruga a canvi d'alguna moneda de xavalla. A les festes majors, el seu paper en les processons

religioses de relíquies era similar i només en algunes poblacions, els trobem executant un ball o amb un protagonisme marcat. I no és casualitat que justament és en aquestes poblacions, on ja llavors tenien un protagonisme, on avui encara mantenen la seva importància dins el context de la festa.

Per acabar-ho d'adobar, el fet d'existir capgrossos de sèrie, de preu assequible i de models ben variats, ha fet que en molts casos les adquisicions hagin estat aleatòries, condicionades només pel caprici de qui s'ha fet càrrec de comprar-los. D'aquesta manera s'han afavorit els conjunts irregulars en els quals podem trobar convivint el dimoni, el Popeie, un pallasso, un bomber i un capellà, per citar un exemple. Aquestes comparses tant variades encara dificulten més la creació d'accions conjuntes, principalment les teatrals, quedant només la possibilitat de la dansa que per ella mateixa pot eclipsar la diversitat del conjunt.

Perquè doncs, si no han acabat de trobar el seu paper, hi ha tants nans i tants capgrossos a Catalunya ? La resposta també la trobem en el moment de la recuperació festiva. El fet que n'haguessin existit a la població, el fet de recuperar els inactius o el de tenir uns elements tradicionals catalans, emmirallant-se en altres poblacions festivament més actives, va moure als dinamitzadors, als ajuntaments i a tots els interessats en la cultura popular, a fer-se amb un conjunt de caps. Ara bé, un cop han estat al carrer, molt poques vegades s'hi ha reflexionat sobre el seu paper o se'ls ha buscat un lloc estelar dins la festa.

D'on venen

És evident que el seu paper al llarg de la història festiva no ha estat tant pansit com l'actual. La seva creació no va ser accidental i sempre obeïa a uns objectius concrets. Malgrat els possibles orígens que suposem, es pot afegir, concretament als nans les representacions de figures que són caps amb cames, o éssers en els quals el cos també és un cap. Les seves imatges només ens han arribat fins avui per les figures dels edificis, principalment religiosos, del romànic i del gòtic. El seu significat també ha fet córrer molta tinta, però davant de la dificultat d'interpretar-les, de moment s'ha pogut fer poca cosa més que teoritzar. No seria estrany que haguessin existit figures com aquestes, representant algun entremès concret, que igual que d'altres monstres mitològics, van ser cristianitzats i incorporats a la processó de Corpus o en els seguicis solemnes.

Per desgràcia existeixen poques dades i les que hi ha, es refereixen a les processons de Corpus, en les quals la temàtica és exclusivament religiosa. Les representacions més creatives i que feien referència a la mitologia, eren les que es feien en els seguicis organitzats amb motiu de l'entrada de reis o de personatges importants, però d'aquestes celebracions encara n'existeix menys informació.

En el "Dietari o Llibre de Jornades" de Jaume Safont, en la crònica de les festes que es van fer per l'entrada del rei Pere IV a Barcelona, és on consta la cita de les carasses de cabrit que podrien ser possibles capgrossos. Textualment diu així: *"...après venien sabaters, pallissers, teixidors de llana ab un fort gentil entramès que hagueren fet, que dones ab spases e ab broquers se acoltallejaven ab hòmens vestits com juyeus, ab carasses de cabrit..."* Poc abans, a la mateixa relació, es parla que els corredors de bèsties a cavall anaven amb *"diverses cares fetes de pell de cabrit"*. És a dir, és possible que les carasses referides no fossin representat cabrits sinó que eren fetes amb pell d'aquest animal. El que si queda palès és la diferència de volum entre "cares" i "carasses".

Pel que fa als "enanos" de València, esmentats a l'inventari de 1589 de la Casa de les Roques, consta detallat tot el vestuari i els complements que duïen. Analitzant la indumentària descrita, veiem que anaven vestits amb tota mena de luxe i a la moda del moment, potser parodiant els nans que acomplien funcions de bufons a la Cort, o potser satiritzant la classe social alta. La llàstima és que no sabem quina era la funció que feien al carrer i ni tant sols, si actuaven en solitari o formaven part d'un entremès més complex.

Com veiem, els nans més antics documentats no eren un simple complement i tenien el seu paper ben definit. Les comparses de nans del segle passat, també van ser creades amb un objectiu ben clar, la de Tarragona per exemple, creada l'any 1865, representa les diferents classes socials de la ciutat en aquella època. Els capgrossos d'Olot, del 1859, van armats amb llances, fet que no és aïllat, ja que el trobem a Terrassa el 1850, any que es van comprar botons, "guirnaldes" i llances per als nans. En els dos casos però, no podem constatar la funció exacte que acomplien aquestes llances.

Fins i tot els capgrossos de sèrie no van ser creats de qualsevol manera. En els catàlegs de principis de segle de l'obra "El Ingenio", trobem que la barreja de figures actualment a la venda, formaven part de conjunts o "sèries" coherents, agrupant races, artistes de cinema, personatges de conte, oficis... entre d'altres.

És acceptat que aquestes figures executin una dansa i de fet, algunes de les antigues comparses que ens han arribat fins avui, es caracteritzen pel seu ball. En aquesta línia han ajudat molt els esbarts del país, que han incorporat algun ball de nans en el seu repertori, donant a la seva dansa un aire distingit. Aquesta tendència, clarament provinent de les premises de la Renaixença, ha anat evolucionant i com en la dansa en general, s'ha primat la perfecció en l'execució per damunt del conjunt com a festa i com espectacle.

Però el llegir ens ha fet perdre l'escriure, aquestes bones intencions de dignificar la dansa tradicional i per tant també els balls de nans, han fet perdre cada vegada més el paper dramàtic que tenen els nans i els capgrossos. Si observem les referències antigues, ens trobem que el paper inicial dels nans era teatral, al marge de que poguessin dansar, perquè fins i tot dansant, la seva personalitat era interpretada corporalment pel portador. Per contra, alguns grups de teatre, molt especialment els Comediants, van fer dels nans i dels capgrossos, juntament amb les màscares, l'element central dels seus espectacles.

A la posguerra, la major part dels capgrossos ja havien perdut el seu caràcter. A molts indrets desfilaven a la processó de Corpus amb caixetes o bossetes on la mainada els tirava una moneda a canvi d'uns passos de ball. Fins i tot però, sempre hi havia aquell portador que tenia més traça que els altres i que de la seva mínima ballaruga, reblada amb una reverència, en feia tota una interpretació que destacava del conjunt.

Fent un repàs evolutiu ens trobem amb uns inicis obscurs, teoritzats fins a l'extenuació sense gaire èxit, per la varietat de possibilitats existents i per la manca de documentació concreta. Ens trobem després amb unes figures que interpreten dramàticament uns personatges i que possiblement, també en alguns casos ballen. Del segle passat ens arriben comparses que encara conserven la teatralitat del conjunt i sobretot, ens arriben danses que van evolucionant cap a una perfecció en detriment del caràcter del personatge. Els trobem a la posguerra, desvirtuats i fent unes passes de ball per recollir una moneda. I avui

ens trobem amb molts pocs casos de teatralitat tant individual com conjunta, i amb uns quants conjunts amb danses acurades. També ens trobem amb molts grups de figures diverses, inconexes entre elles i que limiten el seu paper a estar a la festa o desfilant en cercaviles i passejades.

Cap on poden anar

A la ponència del subàmbit de nans del 2n Congrés de Cultura Popular i tradicional Catalana, aprovada pels assistents, per primera vegada es van sentar unes bases a partir de les quals començar a treballar. No es tracta de descobrir les sopes d'all amb modernors o obrint nous ventalls de possibilitats. Cal que els nans i els capgrossos recobrin el seu paper, el que ja tenien des d'un inici, tant l'individual com el de tot el conjunt.

Podriem dividir els caps existents avui en tres grups. El primer lloc tenim els que ens venen de temps enrere i que van néixer amb una intencionalitat concreta, com podrien ser els de Tarragona o la comparsa del vi de Vilafranca del Penedès. En aquest cas, cal que recuperin o reubiquin el paper que tenien quan van néixer i que malgrat el conservin, és molt possible que estigui poc o molt diluït.

En segon lloc els han estat creats de fa poc temps, en homenatge a algú com a Alella o a Terrassa. O bé els conjunts creats de forma coherent, com els quatre capgrossos medievals de Sant Feliu de Llobregat. Si tenien un objectiu inicial cal que el recuperin o el millorin, i si no el tenien sempre som a temps de crear-lo. Els nans i els capgrossos han de tenir un perquè i l'han de revalidar cada vegada que actuen.

També hi ha el tercer grup format pels conjunts irregulars de caps de sèrie, evidentment els més difícils de cohesionar des del punt de vista de l'espectacle. Existeixen diferents possibilitats per aconseguir que també retrobin el seu lloc. Un primer camí és la dansa, possibilitat comú a les tres classificacions. Un segon camí, és donar-los nom, història i caràcter a cada un, configurant si pot ser, una història per cada un d'ells, com s'ha fet a Esplugues de Llobregat o a Argentona. Fins i tot els capgrossos sorgits del cinema, poden ser interpretats a partir justament del personatge que representen.

L'avantatge de personatges com els nans és que pertanyen al món de la fantasia i es pot recórrer a aquesta per argumentar un espectacle que podria ser incoherent en comparses d'aspecte unitari. La imaginació ho pot tot i la traça de posar-ho al carrer d'una manera digna i de qualitat, és la garantia de l'èxit. Només cal donar un cop d'ull als Comediants, que si bé amb l'espectacle "Dimonis" van influir en el tarannà de les colles de diables, amb molts altres dels seus muntatges podrien influir en la consolidació dels nans i dels capgrossos.

Amb aquests plantejaments no pretenc que s'alteri el funcionament festiu en places on els nans ja tenen el seu paper, com podria ser el cas de la Patum de Berga. Malgrat tot, això no treu que també calgui una reflexió sobre aquestes festes, com de fet ja s'està fent en alguna d'elles.

Hem d'entendre la festa com un espectacle, que pot ser tant participatiu com es vulgui, però al cap i a la fi és un espectacle amb una càrrega identitària, que el converteix en un acte tradicional. El que d'altres elements tradicionals no permeten, com els gegants o les danses rituals, ho poden fer els nans i els capgrossos, interaccionant amb el públic, i a diferència dels diables, amb tot el públic, fent-lo participar i alterant l'espai de l'espectacle per convertir-lo en un espai festiu en el qual no existeixin espectadors.

Hem d'intentar que totes les comparses festives tinguin un paper en el moment central de la festa, en el qual si ballen els gegants i els bastoners o es fan castells, els caps també puguin executar la seva dansa: però no n'hi ha prou amb ballar, els grups de nans no són un esbart, són actors abans que dansaires i per tant han de tenir cura en ballar, adaptant el posat, els gestos i el cos en consonància amb el personatge que estan interpretant.

Per damunt de tot cal treballar la teatralitat corporal, la única expressió que pot aportar qui fa de capgrós, i si aquesta expressió corporal és ballant, ha de ser en consonància amb el caràcter del cap. No cal fer cursets d'art dramàtic, la gestualitat d'un nan o d'un capgrós pot ser tant exagerada com ho són les dimensions del cap i per tant cal treballar-ho específicament.

El futur està en reflexionar, en crear i en treballar: Pot estar en la dansa dramatitzada, com ja hem dit. També pot estar purament en l'espectacle, amb caps sols o bé combinant amb gegants, bestiari o d'altres elements. Naturalment

també pot estar en l'espectacle interactiu que ja hem esmentat: però per damunt de tot està en què mentre la figura sigui al carrer, interpreti el seu personatge, aconseguint si cal, dos jocs de vestuari per tal que no sigui massa feixuc per als portadors. Cal que la personalitat del capgrós sigui permanent mentre aquest estigui en actiu.

Però per damunt de tot, el futur està en la il·lusió de generar festa. Si la pervivència d'aquests caps festius, rau solament en el fet que són tradicionals, de futur no en tenen cap.

Jan Grau
23/05/2000